

ปัญหาในอนาคตของการค้าระบบสังคมนิยม

การพัฒนาของระบบการค้าระหว่างประเทศของประเทศสังคมนิยมเป็นสิ่งที่น่าเลื่อมใสซึ่งตรงกันข้ามกับสิ่งที่นักเศรษฐศาสตร์ชาวตะวันตกได้คาดคิดไว้ ตัวอย่างเช่น Jacob Viner ได้ทำนายไว้ว่าประเทศที่มีระบบการค้าโดยรัฐไม่สามารถจะพัฒนาหลักเกณฑ์ตามจุดมุ่งหมายเพื่อกำหนดราคาหรือปัญหาทางเศรษฐกิจต่าง ๆ และสิ่งนี้จะนำไปสู่สถานการณ์ที่ไม่มีเสถียรภาพ อย่างไรก็ตามความสำเร็จนี้จะติดตามด้วยการเปลี่ยนแปลงในสถาบันการค้าและพฤติกรรมทางการค้าของสมัยแรก ๆ ฉะนั้นในอนาคตจะมีปัญหาอะไรที่เกิดขึ้นกับการค้าระหว่างประเทศของระบบสังคมนิยม เราจะแยกศึกษาออกได้เป็นหัวข้อดังนี้คือ หัวข้อแรกเป็นการพิจารณาเป้าหมายที่สำคัญของการค้าระหว่างประเทศในอนาคต หัวข้อที่สองเป็นการพิจารณาปัญหาในอนาคตของการค้าภายในกลุ่ม หัวข้อที่สามเป็นการศึกษาปัญหาในอนาคตของการค้าระหว่างประเทศตะวันออกกับตะวันตก หัวข้อที่สี่เป็นการพิจารณาถึงปัญหาในอนาคตของการค้าระหว่างประเทศสังคมนิยมกับประเทศกำลังพัฒนาตะวันตก หัวข้อที่ห้าเป็นการศึกษาถึงปัญหาระยะยาว

9.1 เป้าหมายที่สำคัญของการค้าระหว่างประเทศในอนาคต¹

ก่อนที่จะพิจารณาถึงนโยบายการค้าในอนาคตระยะยาว ผู้วางนโยบายของประเทศสังคมนิยมได้แสดงเป้าหมายที่สำคัญซึ่งมีระยะปานกลางสำหรับใช้ในการค้าระหว่างประเทศดังนี้คือ

9.1.1 เพิ่มปริมาณการค้าระหว่างกลุ่มสังคมนิยมมากขึ้น ระหว่างปี 1960 และ 1980 ประเทศโซเวียตได้วางแผนการเพิ่มรายได้จากการค้าเฉลี่ย 7.2% ต่อปี ในช่วงเวลาเดียวกันประเทศเชคโกสโลวาเกียได้วางแผนเพิ่มการค้าเฉลี่ยต่อปี 8.4% ถึงแม้ไม่มีประเทศใดได้กำหนดทิศทางของการค้าในอนาคตและประเทศอื่น ๆ ยังไม่ได้ประกาศเป้าหมายทางการค้าระยะยาวก็คาดหมายได้ว่าการค้าของกลุ่มได้วางแผนไว้ว่าจะเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยต่อปีเท่ากับ 7-9% ในอีก 20 ปีข้างหน้า เป้าหมายนี้คือได้วางแผนไว้ว่าการค้าระหว่างกลุ่มของ CMEA เพิ่มขึ้น 8.6% ต่อปี

9.1.2 การจัดสรรทรัพยากรภายในกลุ่มเหมาะสมมากยิ่งขึ้น สิ่งนี้เป็นแรงจูงใจขั้นแรกที่อยู่เบื้องหลังการเจรจาสำหรับข้อตกลงความชำนาญการผลิตทั้งหมด และการแลกเปลี่ยนข้อมูลทางเทคนิคภายใน CMEA ความสนใจเพิ่มขึ้นในทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศของนักเศรษฐศาสตร์ระหว่างกลุ่มคือ การเพิ่มความพยายามที่จะกำหนดกำไรจากการค้าระหว่างประเทศ

¹ Frederic L. Pryor, *op. cit.*, pp. 225-234.

และการให้ความสนใจต่อปัญหาการค้าระหว่างประเทศของผู้วางนโยบายมากขึ้นเป็นการสะท้อนให้เห็นความพยายามที่จะควบคุมให้บรรลุตามเป้าหมาย

9.1.3 การผลิตหรือการบริโภคต่อบุคคลเท่าเทียมกันมากขึ้นในประเทศต่าง ๆ ของกลุ่มในปี 1958 ครุสซอพฟ์ได้เน้นเป้าหมายนี้ครั้งแรก ความเท่าเทียมนี้จะเกิดขึ้นโดยผ่านการพัฒนาอย่างรวดเร็ว

เป้าหมายทางเศรษฐกิจระยะสั้นที่มีผลต่อการค้าจะรวมจุดมุ่งหมายที่ทราบกันแล้วของการกำจัดการจัดสรรทรัพยากรที่ผิดพลาดและเพิ่มปริมาณการค้า(โดยเฉพาะสินค้าออก) ถ้าคาดว่า การผลิตทางด้านอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น 8-10% ต่อปี จากปี 1960 ถึง 1980 ก็อาจจะทำให้การค้าระหว่างประเทศเพิ่มขึ้น 7-9% ต่อปี เป้าหมายของการค้าระหว่างประเทศนี้ดูเหมือนจะไม่สูงเกินไปเมื่อเปรียบเทียบกับ การเพิ่มการค้าระหว่างประเทศกับตลาดร่วม (common market) ในปี 1950-1960 ซึ่งเพิ่มขึ้น 10% ต่อปี หรือเปรียบเทียบกับการค้าระหว่างประเทศในกลุ่มจากปี 1955-1960 ซึ่งเพิ่มขึ้น 11% ต่อปี ถึงแม้ว่าการผลิตทางอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นช้ากว่าที่วางแผนไว้ ก็ยังคงมีศักยภาพของกำไรจากการค้าจำนวนมากที่ประเทศ CMEA ต่าง ๆ ไม่ได้คิดถึง

การที่วางแผนเช่นนี้จะทำให้การค้าระหว่างประเทศของ CMEA เพิ่มขึ้น แสดงว่าการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในแบบแผนของการค้าของกลุ่มทางภูมิศาสตร์หรือไม่ ถึงแม้นักเศรษฐศาสตร์ของกลุ่มจะไม่ได้อภิปรายกัน แต่ก็มี การคาดคะเนจากข้อมูลที่กระจัดกระจาย ระหว่างประเทศทั้ง 6 ที่อยู่ในกลุ่มตลาดร่วมปรากฏว่าอัตราส่วนของตลาดภายในประเทศต่อการค้าทั้งหมดจะคงที่อยู่ในระดับเดียวกับ 10 ปีที่แล้ว คือ ในปี 1950 ประมาณ 63% ในปี 1955 ประมาณ 64% และในปี 1960 เท่ากับ 64% สำหรับประเทศโซเวียตอัตราส่วนนี้เท่ากับ 50%, 53% และ 49% ตามลำดับปีที่ได้กล่าวแล้ว ตามความคิดของครุสซอพฟ์ในปี 1960-1980 การผลิตทางอุตสาหกรรมของกลุ่มจะเพิ่มขึ้นในอัตราเฉลี่ยต่อปี 9.4% ทางเกษตร 5.6% และรายได้ประชาชาติ 8.4% ประเทศ CMEA จะยังคงรักษาอัตราส่วนของการค้าภายในประเทศเท่าเดิมหรือเพิ่มขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม การรักษากฎการกระจายการค้าทางภูมิศาสตร์ของตะวันออกและตะวันตกให้เท่ากับความเจริญเติบโตทางการค้าที่ได้วางแผนไว้ แสดงว่ามีการเพิ่มความชำนาญการผลิตอย่างรวดเร็วในบรรดาประเทศ CMEA

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทก่อน ๆ พลังของตลาดการค้าภายในกลุ่มที่ทำให้เกิดความชำนาญในการผลิตมากขึ้นนั้นมีน้อย ทั้งนี้เพราะการสื่อสารข้อมูลทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศต่าง ๆ ในกลุ่มมีจำกัด มีระบบการวางแผนที่สนับสนุนการไม่พึ่งคนอื่นทางสถาบัน และมีการวางแผน

แบบ explosion ขีดจำกัดเหล่านี้ทำให้ประเทศ CMEA พยายามที่จะวางแผนให้มีการกระจายพลังที่มีผลิตภาพอย่างมีเหตุผลมากขึ้น ประเทศ CMEA ได้รับความสำเร็จอย่างมาก และได้มีบทบาทสำคัญในการลดความผิดพลาดในการจัดสรรทรัพยากรที่มีผลิตภาพ อย่างไรก็ตามสำนักงานนี้ต้องดำเนินต่อไปอย่างประสบความสำเร็จในอนาคตก็ต้องจัดอุปสรรคจำนวนมากคือประการแรก นักเศรษฐศาสตร์ของกลุ่มต้องพัฒนาทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศและการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ และต้องสร้างหลักเกณฑ์ที่มีเหตุผลเพื่อตัดสินใจการแบ่งแยกแรงงานของแต่ละประเทศ ตลอดต้นทศวรรษ 1960 ทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศในกลุ่มยังอยู่ในขั้นล้าหลังมาก และดูเหมือนมีข้อตกลงในพื้นฐานน้อยมาก ถ้าพิจารณาดูร่างหลักการที่สำคัญของการแบ่งแยกแรงงานของประเทศสังคมนิยมจะเห็นได้ว่าขาดความเด็ดขาดและเคร่งครัด อาจจะเป็นไปได้ที่จะทำการตัดสินใจเกี่ยวกับความชำนาญในการผลิตโดยปราศจากความช่วยเหลือของทฤษฎีการค้าที่ได้พัฒนาแล้วหรือหลักเกณฑ์ในการทำการตัดสินใจ อย่างไรก็ตามในกรณีเช่นนี้การตัดสินใจอาจจะถูกคัดค้าน ดังเช่นกรณีข้อเสนอแนะของ CMEA ในปี 1956 หรือผู้วางนโยบายในแต่ละประเทศอาจจะไม่ดำเนินตามข้อเสนอแนะ เพราะเขามองดูแล้วไม่มีเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังข้อเสนอดังนั้น ในทางตรงข้ามข้อเสนอแนะที่มีหลักทฤษฎีอย่างมั่นคงก็จะเป็นที่พอใจของผู้วางแผนและผู้วางนโยบายแต่ละคนในแต่ละประเทศ การแก้ไขความยุ่งยากทางทฤษฎีเป็นเรื่องของเวลา เพราะการวางแผนที่มีความชำนาญการผลิตอย่างสมเหตุผลเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของชาติทางด้านความเป็นเอกราช ฉะนั้นบางครั้งต้องแก้ไขปัญหาทางการเมืองด้วย

ในการสร้างแผนพัฒนาของประเทศในกลุ่มทั้งหมด CMEA ต้องนำเอาความกลัวของประเทศกำลังพัฒนาที่จะถูกบังคับให้มีความชำนาญในสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์แร่ ขณะที่ประเทศร่ำรวยได้รับส่วนแบ่งที่สำคัญทางการผลิตอุตสาหกรรมเข้าพิจารณาด้วย ทำให้ประเทศในกลุ่มพิจารณาถึงความต้องการของแต่ละประเทศที่จะมีพื้นฐานทางอุตสาหกรรม เมื่อมีข้อตกลงความชำนาญทางการผลิตความยุ่งยากต่าง ๆ ก็เกิดขึ้น ประเทศของกลุ่มจำนวนมากถูกขอร้องให้ผลิตวัตถุดิบหรือสินค้าที่มีความเสียเปรียบโดยเปรียบเทียบกับประเทศตะวันตก และอาจเป็นไปได้ที่ราคาสินค้าที่เขาจะได้รับจากประเทศอื่น ๆ ในกลุ่ม(ราคาตลาดโลก)ไม่คุ้มกับต้นทุน ทางที่จะลดภาระของประเทศผู้ผลิตเหล่านี้ทางหนึ่งคือ ให้ประเทศอื่น ๆ จ่ายเงินอุดหนุนพิเศษในรูปของราคาสูงกว่าราคาตลาดโลกของสินค้าเหล่านั้น อย่างไรก็ตามวิธีนี้เป็นช่องทางสำหรับทุกประเทศของกลุ่มที่จะพยายามให้ได้เงินอุดหนุน ประเทศที่เป็นผู้จ่ายมากกว่าเป็นผู้รับเงินอุดหนุนนี้ก็จะหันไปทำการค้ากับประเทศตะวันตกถ้าเขาได้รับอัตรการค้ำที่ดีกว่า ขณะที่ใช้ราคาตลาดโลก

กับการค้าภายในกลุ่ม และประเทศในกลุ่มมีอิสระที่จะหันไปทำการค้ากับประเทศอื่น ความชำนาญในการผลิตภายในกลุ่มจะถูกจำกัด ถึงแม้จะแก้อุปสรรคดังกล่าวมาแล้วได้ การเปลี่ยนแปลงไปสู่การแบ่งแยกแรงงานที่สมเหตุสมผลมากขึ้นจะประสบปัญหาเพิ่มขึ้น ในประเทศ CMEA ทั้งหมดจะต้องเปลี่ยนแปลงโรงงานหรืออุตสาหกรรมที่ไม่มีประสิทธิภาพหรือทำลายทิ้ง ถึงแม้บางประเทศเช่นเยอรมันตะวันออกสามารถเปลี่ยนอุตสาหกรรมทำเครื่องบินไปผลิตสินค้าและเครื่องจักรการก่อสร้าง การกระทำเช่นนี้จะเป็นภาระหนักกับประเทศที่ยากจน อย่างไรก็ตามแบบแผนการลงทุนในอนาคตมีความสำคัญมากกว่าการเปลี่ยนโรงงานที่มีต้นทุนสูงทันที เพราะโรงงานเหล่านี้ก็จะหมดอายุใช้งานในไม่ช้า นอกจากนี้บางประเทศอาจจะไม่ต้องการทำลายอุตสาหกรรมที่ไม่มีประสิทธิภาพ เพราะสิ่งเหล่านี้อาจจะเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของประเทศ

การพัฒนาไปสู่การรวมกลุ่มเศรษฐกิจแสดงว่าการเคลื่อนย้ายปัจจัยการผลิตจากประเทศหนึ่งไปอีกประเทศหนึ่งทำให้เกิดปัญหา มาก ภายใต้สถานการณ์ทางการเมืองปัจจุบันยังไม่เป็นที่ยอมรับของประเทศในกลุ่ม CMEA ที่จะเคลื่อนย้ายประชากรบางส่วนไปอีกประเทศหนึ่ง ฉะนั้นถึงแม้การขาดแคลนแรงงานอย่างมากยังมีผลไม่ดีต่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศในกลุ่มที่มีความเจริญทางอุตสาหกรรมมากกว่า(ประเทศเชคโกสโลวาเกีย หรือเยอรมันตะวันออก) มันก็เป็นไปไม่ได้ที่ประเทศซึ่งมีแรงงานเหลือเฟือหรือการจ้างงานไม่เต็มที่จะเคลื่อนย้ายแรงงานจำนวนมากไปสู่ประเทศที่ขาดแคลน

สถานการณ์เช่นเดียวกันนี้อาจจะเกิดกับการเคลื่อนย้ายเงินทุน ประเทศที่มีแรมมากเช่นโปแลนด์อาจถูกขอร้องให้เพิ่มการผลิตสินค้าเหล่านี้ การลงทุนดังกล่าวมีอัตราส่วนของทุนต่อผลผลิตสูง และต้องใช้เวลาดำเนินการหลายปี ประเทศดังกล่าวอาจจะรู้สึกว่เสียเปรียบเพราะมีการขาดแคลนเงินทุนอย่างมากภายในกลุ่ม ยกเว้นประเทศสมาชิก CMEA อื่น ๆ จะช่วยกันรับภาระนี้ ถึงแม้ว่าสิ่งนี้จะเป็นปัญหาที่ง่ายถ้ามีการกู้เงินระหว่างประเทศ ปรากฏว่าไม่สามารถกู้เงินภายในกลุ่มเป็นจำนวนมาก เพราะการลงทุนภายในประเทศของแต่ละประเทศมีความสำคัญมากกว่า ตัวอย่างเช่น ประเทศโปแลนด์ได้รับเงินกู้จากสหรัฐอเมริกามากกว่าได้รับจากประเทศอื่น ๆ ในกลุ่ม และเมื่อมีการให้ยืมเงินความเป็นเพื่อนระหว่างประเทศในกลุ่มจะหายไป การให้ยืมเงินภายในกลุ่มในอนาคตเป็นปัญหาทางด้านการเมือง

จากการพิจารณาโดยสรุปมานี้แสดงให้เห็นว่าปัญหาที่ผู้วางแผนในกลุ่มจะต้องเผชิญนั้นไม่่ง่าย ในทางตรงข้ามไม่มีหลักฐานแสดงว่าประเทศต่าง ๆ ไม่สามารถปรับแบบแผนการผลิตที่มีอยู่อย่างช้า ๆ และได้รับการแบ่งแยกแรงงานอย่างสมเหตุสมผลมากขึ้น อย่างไรก็ตามการพิจารณาเครื่องชี้หน้าที่สำคัญของการวิวัฒนาการเป็นเหตุผลที่สำคัญอย่างหนึ่งของการสร้างแผน 20 ปี

การลดช่องว่างของการผลิตและการบริโภคต่อบุคคลระหว่างประเทศในกลุ่มที่รวยกว่า และจนกว่ามีความสำคัญต่อการค้าระหว่างประเทศ เป้าหมายของการทำให้การผลิตและการบริโภคต่อบุคคลในแต่ละประเทศเท่ากัน ได้แสดงความเป็นไปได้อย่างหนึ่งจากสามอย่างดังนี้

1. เป้าหมายนี้จะเป็นเป้าหมายระยะยาวเมื่อประเทศในกลุ่มที่เป็นประเทศอุตสาหกรรมมากกว่าได้เริ่มต้นแสดงความล่าช้าในอัตราที่ทำให้เป็นอุตสาหกรรม
2. เป้าหมายนี้เป็นเป้าหมายระยะปานกลางเมื่อความล่าช้าของการผลิตทางอุตสาหกรรมของประเทศยากจนบางประเทศจะถูกชดเชยจากสาขาเกษตรที่มีความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ฉะนั้นการค้าสินค้าอุตสาหกรรมเพื่อสินค้าเกษตรจะขยายออกไปมากขึ้น
3. เป้าหมายนี้จะเป็นเป้าหมายระยะปานกลางเมื่อมีการกระจายรายได้ระหว่างประเทศต่าง ๆ ในกลุ่มทั้งทางตรง หรือผ่านการกำหนดราคาการค้าระหว่างประเทศภายในกลุ่มที่เป็นผลดีต่อประเทศยากจน

เป้าหมายทางเศรษฐกิจเหล่านี้แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในสถาบันทางเศรษฐกิจระหว่างกลุ่มในอดีตได้มีการเปลี่ยนแปลงสถาบันจำนวนมาก และในอนาคตก็มีข้อเสนอให้ทำการเปลี่ยนแปลงอีกจำนวนมาก เช่นในการประชุมครั้งที่ 15 ปี 1961 ของ CMEA ได้กำหนดว่าปี 1963 เป็นปีสุดท้ายของความร่วมมือของแผน 20 ปี ในการประชุมครั้งต่อมาปี 1962 CMEA ได้ตั้งคณะกรรมการประจำใหม่ทางด้านสถิติ (new Standing Commission for Statistics) ตั้งคณะกรรมการประจำเพื่อความร่วมมือทางวิทยาศาสตร์และการวิจัยทางเทคโนโลยี (Standing Commission to Co-ordinate Scientific and Technical Research) และตั้งสถาบันมาตรฐานสินค้า (Institute for Standardization) ซึ่งจะดำเนินงานเกี่ยวข้องกับการผลิตของกลุ่มทั้งหมด นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ของ CMEA ได้ทำข้อเสนอให้เปลี่ยนแปลงวิธีการวางแผนซึ่งจะทำให้ CMEA เพิ่มความสำคัญมากขึ้นในภูมิภาคนี้ ครุสชอฟได้เสนอให้สร้างดุลทรัพย์การผลิตทั้งหมดของกลุ่มสำหรับการผลิตและการบริโภคสินค้าอุตสาหกรรมที่สำคัญจนถึงปี 1970 และให้คิดระบบการวางแผนการค้าแบบพหุภาคี Oskar Lange ได้เสนอให้ทำข้อเสนอแนะของ CMEA ทางด้านความชำนาญการผลิตซึ่งมีผลบังคับใช้ตามกฎหมาย บางคนได้เสนอให้ใช้วิธีการลงบัญชีแบบเดียวกันในทุกประเทศของกลุ่ม ให้ใช้อัตราแลกเปลี่ยนที่เป็นจริงมากขึ้น และใช้ตารางปัจจัย-ผลผลิตในทุกประเทศ

ความสนใจได้เน้นไปทางด้านความร่วมมือทางเศรษฐกิจนอกกลุ่ม CMEA ได้มีการตั้งบริษัทร่วมหุ้นแบบใหม่กับตัวแทนของประเทศต่าง ๆ ในฐานะผู้ถือหุ้น ในประเทศเยอรมัน-

ตะวันออกศูนย์วิจัยได้ก่อตั้งขึ้นเพื่อศึกษาปัญหาของการลงทุนในทุกประเทศ ได้มีการทำข้อเสนอสำหรับข้อตกลงทางการค้าและการจ่ายเงินแบบพหุภาคี และการตั้งหน่วยงานทางเศรษฐกิจพิเศษเพื่อความร่วมมือทางการผลิต การบริโภค และการวิจัยและการพัฒนาสินค้าแต่ละอย่าง ในช่วงต้นทศวรรษ 1960 ได้เพิ่มความสนใจกับปัญหาการค้าระหว่างประเทศและการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามการพัฒนาการค้าภายในกลุ่มและการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจได้แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเช่นเดียวกัน

ถ้า CMEA ได้ขยายอำนาจในการวางแผน สถาบันการค้าระหว่างประเทศภายในประเทศจำนวนมากจะเริ่มต้นสูญเสียหน้าที่ของตนเอง ตัวอย่างเช่น เหตุผลดั้งเดิมของการผูกขาดในการค้าระหว่างประเทศคือคุ้มครองระบบเศรษฐกิจภายในประเทศต่อต้านตลาดโลกทุนนิยมและไม่ต่อต้านประเทศอื่น ๆ ของกลุ่ม ประเทศยูโกสโลวาเกียได้แสดงให้เห็นความสำเร็จที่ว่าระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยไม่ต้องมีองค์การดังกล่าวในการค้าระหว่างประเทศ และอาจเป็นไปได้ที่ธุรกิจการค้าระหว่างประเทศ (FTEs) จะเพิ่มความสนใจไปสู่การค้าระหว่างตะวันออกและตะวันตกโดยตรง และธุรกิจแต่ละแห่งหรือองค์การที่ทำการซื้อภายในประเทศจะเริ่มต้นติดต่อโดยตรงซึ่งกันและกันหรือติดต่อกับสถาบันต่าง ๆ ของ CMEA การเพิ่มการติดต่อโดยตรงระหว่างผู้วางแผน ผู้นำทางการผลิต และพ่อค้าต่างประเทศในประเทศต่าง ๆ ของ CMEA แสดงให้เห็นว่ามีการพัฒนาเกิดขึ้น

9.2 ปัญหาในอนาคตของการค้าภายในกลุ่ม²

ประเทศ CMEA ไม่สามารถบรรลุเป้าหมายทางการค้าในฐานะที่เป็นกลุ่มการค้าระหว่างประเทศ CMEA ได้พยายามทำการค้าแบบพหุภาคี แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะการค้าก็ยังคงเป็นแบบทวิภาคี นอกจากนั้นเงินตราของประเทศก็ยังแลกเปลี่ยนเป็นทองคำไม่ได้ (inconvertible) เป้าหมายที่สำคัญของ CMEA คือการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ ขนาดของการรวมกลุ่มที่ได้รับทั้งในรูปของกระแสสินค้าและปัจจัยการผลิตยังไม่เป็นที่น่าพอใจ เพราะการค้ายังเป็นแบบทวิภาคี ซึ่งเป็นตัวชี้ของการไม่มีการรวมกลุ่ม การรวมกลุ่มของ CMEA ทำให้การค้าเปลี่ยนทิศทาง (trade diversion)

ตามประวัติศาสตร์ระบบตลาดดีกว่าการวางแผนเข้าสู่ส่วนกลางเมื่อต้องการให้การค้าเป็นแบบพหุภาคี เงินตราแลกเปลี่ยนได้ (convertibility) และมีการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ ถึงแม้

². Franklyn D. Holzman, *op. cit.*, pp.203-207

วิกฤติการณ์จำนวนมากมีผลกระทบต่อระบบการเงินระหว่างประเทศของประเทศตะวันตกเมื่อเร็ว ๆ นี้ ระบบของประเทศตะวันตกก็ยังคงทำหน้าที่ต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพ มันเป็นการง่ายที่จะรวมผลประโยชน์และการประนีประนอมความแตกต่างระหว่างประเทศต่าง ๆ โดยผ่านระบบตลาด ซึ่งผลประโยชน์และการสูญเสียมีผลกระทบต่อธุรกิจเอกชนเช่นเดียวกับสาขาของรัฐมากกว่าจะให้ประเทศต่าง ๆ มานั่งรวมกันและกำหนดว่าจะจัดสรรผลประโยชน์และการสูญเสียโดยตรงอย่างไร ตัวอย่างของปรากฏการณ์เช่นนี้คือประเทศในกลุ่ม EEC การรวมกลุ่มกระทำได้อย่างรวดเร็วและง่ายโดยผ่านความร่วมมือทางอุตสาหกรรมในสาขาเอกชนมากกว่าอุตสาหกรรมของรัฐ

วิธีการแก้ปัญหาจำนวนมากของ CMEA คือการปฏิรูประบบเศรษฐกิจอย่างรุนแรงซึ่งทำให้กระจายอำนาจการดำเนินงานของประเทศสังคมนิยม ตามทฤษฎีการปฏิรูปดังกล่าวไม่เพียงแต่แก้ปัญหาเศรษฐกิจระหว่างประเทศ แต่ยังช่วยแก้ปัญหาภายในประเทศเช่นการลดอัตราความเจริญเติบโต อย่างน้อยที่สุดก็มีปัญหาทางการเมืองที่เป็นอุปสรรคต่อการปฏิรูปอย่างเต็มที่คือ ประการแรก การปฏิรูปอย่างรุนแรงย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะมีการโอนอำนาจดั้งเดิมของพรรคไปสู่ในมือของผู้มีอาชีพทางเศรษฐกิจ ประการที่สอง การปฏิรูปที่ไม่สำเร็จของเชคโกสโลวาเกียปี 1968 แสดงให้เห็นว่ามีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างการปล่อยให้เป็นเสรีทางเศรษฐกิจ ทางการเมืองและอำนาจการรู้จักใช้เหตุผล (intellectual) ผลก็คือประเทศฮังการีได้ประสบผลสำเร็จในการระงับผลทางการเมืองและอำนาจการรู้จักใช้เหตุผลของการปฏิรูปเศรษฐกิจไม่ให้เกิดขึ้น ประเทศฮังการีจึงปฏิรูปเศรษฐกิจได้ ประการที่สาม ประเทศโซเวียตไม่ต้องการให้ยุโรปตะวันออกรวมกันเป็นกลุ่มซึ่งจะมีอิทธิพล การที่ CMEA เป็นกลุ่มการค้าที่พึ่งพาอาศัยกันอย่างใกล้ชิดเป็นกลไกที่สำคัญอย่างหนึ่งในการรักษาลักษณะของกลุ่ม เพื่อให้การรวมกลุ่มสิ้นสุดลงประเทศโซเวียตต้องตั้งใจที่จะยกเลิกผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ได้รับจากการที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจ และทางการเมือง-การทหารเหนือกว่าประเทศในกลุ่มการปฏิรูปอย่างรุนแรงจะลดการพึ่งพาซึ่งกันและกันทางเศรษฐกิจภายในกลุ่ม ประการที่สี่ ประเทศโซเวียตเป็นประเทศที่มีอำนาจสำคัญใน CMEA และปฏิเสธการปฏิรูปอย่างรุนแรง ถ้าประเทศโซเวียตยอมให้ประเทศยุโรปตะวันออกมีการปฏิรูป การปฏิรูปเหล่านี้จะมีความยุ่งยากในการปฏิบัติระหว่างประเทศ ถ้าประเทศโซเวียตยังคงรักษา CMEA ให้เป็นกลุ่มการค้าของตนเพราะการค้าภายในกลุ่มโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับประเทศโซเวียตมีสัดส่วนการค้าสูงในแต่ละประเทศ CMEA ประการที่ห้า ดังเช่นกรณีของประเทศฮังการี ระบบราคามีเสถียรภาพ และการจ้างงาน

เต็มที่เป็นเป้าหมายที่มีลำดับความสำคัญสูงมากของประเทศสังคมนิยม ความต้องการที่จะดำเนินตามเป้าหมายเหล่านี้ได้ขัดขวางการปฏิรูปของประเทศฮังการีโดยการลดความคล่องตัวของระบบราคาและราคาที่สมเหตุผลของฮังการี และป้องกันการจัดสรรทรัพยากรใหม่อย่างคงที่มีความจำเป็นต่อระบบเศรษฐกิจพลวัต (dynamic economy) ปัญหาเหล่านี้ขัดขวางความพยายามที่จะปฏิรูปอย่างรุนแรงในประเทศสังคมนิยมอื่น ๆ สิ่งที่สำคัญกับปัญหานี้ภายใต้ระบบทุนนิยมคือการมีภาระเพิ่มขึ้นต่อกลไกทางการเงินระหว่างประเทศ เพราะนโยบายของประเทศตะวันตกส่วนมากไม่ยอมแก้ปัญหาดุลการชำระเงินโดยทำให้เกิดการว่างงานภายในประเทศหรือใช้นโยบายเงินฝืด

นอกเหนือจากปัจจัยทางการเมือง ปัจจัยทางเศรษฐกิจที่จะกระตุ้นให้มีการปฏิรูปกลไกทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศของโซเวียตน้อยกว่าประเทศยุโรปตะวันออก เพราะประเทศโซเวียตเป็นประเทศใหญ่ที่พึ่งตนเองได้ การค้าของโซเวียต(สินค้าออกหรือสินค้าเข้า)มีเพียง $2\frac{1}{2} - 3\%$ ของ GNP ในขณะที่อัตราส่วนการค้าต่อ GNP ของประเทศยุโรปตะวันออกอยู่ในช่วง 10-30% สำหรับประเทศยุโรปตะวันออกเล็ก ๆ การขาดดุลการชำระเงินมีอัตราส่วนสูงกว่าของประเทศโซเวียต เช่นการแก้ไขการขาดดุลจะเกี่ยวข้องกับการลดการบริโภคภายในประเทศอย่างมาก การค้าแบบทวิภาคีเกี่ยวข้องกับการสูญเสียอย่างมาก การที่ไม่สามารถทำการค้าไปถึงระดับที่เหมาะสมเพราะการวางแผนเข้าสู่ส่วนกลางเกี่ยวข้องกับการสูญเสียอย่างมาก และสมาชิกของ CMEA ทำให้เกิดการสูญเสียอย่างมากจากการค้าเปลี่ยนทิศ ฉะนั้นต้นทุนทางเศรษฐกิจที่ไม่นำการปฏิรูปอย่างรุนแรงมาใช้ในประเทศยุโรปตะวันออกจะสูงกว่าในประเทศโซเวียต

ถ้ามองไปในอนาคต ต้นทุนทางเศรษฐกิจที่ประเทศโซเวียตจะรักษาระดับของตนเองเพิ่มขึ้นเมื่อมีการพัฒนาเกิดขึ้น 2 ประการคือ ประการแรก การพัฒนาการขาดแคลนวัตถุดิบ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งพลังงาน)จะทำให้ราคาเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในประเทศตะวันตก ความจริงปัญหาดุลการชำระเงินของโซเวียตได้แก้ไขในปี 1974 โดยเพิ่มรายรับจากการขายแก๊สธรรมชาติและน้ำมันให้กับประเทศตะวันตกในราคาที่สูงเช่นเดียวกับการเพิ่มรายรับจากการเพิ่มราคาทองคำในเวลาเดียวกันการสูญเสียของประเทศโซเวียตเพิ่มขึ้นเพราะการส่งสินค้าออกชนิดเดียวกันนี้ไปประเทศ CMEA มีราคาต่ำกว่า เพื่อแลกสินค้าที่มีมูลค่าน้อยกว่ารับจากประเทศตะวันตก ประเทศโซเวียตสามารถจะได้รับในรูปแบบเงินตราต่างประเทศและในรูปแบบมูลค่าสินค้าเข้ามากขึ้นถ้าประเทศโซเวียตส่งวัตถุดิบนี้บางส่วนตรงไปยังประเทศตะวันตกใหม่ ต้นทุนของการส่งวัตถุดิบให้ยุโรปตะวันออกจะเพิ่มขึ้นตลอด 10 ปีข้างหน้า เพราะโซเวียตไม่สามารถเพิ่มการผลิตพลังงาน

ให้ทันกับความต้องการพลังงานของโซเวียตเองและของยุโรปตะวันออก นอกจากนั้นแหล่งน้ำมันและแก๊สธรรมชาติใหม่ของโซเวียตมีต้นทุนสูงกว่า จากสภาพการณ์เหล่านี้ประเทศโซเวียตจะต้องประสบปัญหา hard - currency ระยะยาว และไม่แน่ใจว่าประเทศโซเวียตจะส่งวัตถุดิบให้ประเทศยุโรปตะวันออกในขนาดปัจจุบันนี้ต่อไปหรือไม่ ถ้าโซเวียตตัดสินใจลดการค้ากับประเทศในกลุ่ม CMEA ประเทศอังกฤษจะได้รับผลประโยชน์จากการปฏิรูปในการค้าระหว่างประเทศของตน ถึงแม้ว่าผลประโยชน์นี้บางส่วนจะถูกนำมาชดเชยการสูญเสียที่ได้วัตถุดิบจากโซเวียตในราคาถูกกว่า แต่ดูเหมือนว่าประเทศอื่น ๆ ของยุโรปตะวันออกมีแนวโน้มที่จะปฏิรูปเศรษฐกิจอย่างรุนแรง

ประการที่สอง การที่โซเวียตคิดค้นสิ่งประดิษฐ์ใหม่และแพร่กระจายเทคโนโลยีไม่เพียงพอจะทำให้ต้นทุนเพิ่มขึ้นถ้าไม่มีการปฏิรูปทางเศรษฐกิจรุนแรง ผู้นำโซเวียตคาดหวังว่าการส่งเทคโนโลยีมาจากประเทศตะวันตกจะลดต้นทุนเหล่านี้ลง สิ่งเหล่านี้อาจจะเกิดขึ้นแต่มันไม่น่าเกิดขึ้น เพราะประเทศโซเวียตเป็นประเทศใหญ่มากซึ่งมีอุตสาหกรรมและผลผลิตจำนวนมาก การส่งเทคโนโลยีเข้าประเทศไม่สามารถจะมีผลกระทบต่อความเจริญเติบโตและประสิทธิภาพอย่างมาก ถึงแม้ประเทศโซเวียตจะส่งเทคโนโลยีเข้าประเทศ ระบบเศรษฐกิจของโซเวียตที่ไม่มีการปฏิรูปจะไม่สามารถปรับตัวหรือแพร่กระจายได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนั้นปัญหาดุลการชำระเงินเป็นการจำกัดความสามารถของโซเวียตที่จะส่งเทคโนโลยีจากประเทศตะวันตกถึงแม้จะใช้สินเชื่อ เพราะมีการคำนวณแล้วปรากฏว่าอัตราเพิ่มการส่งเทคโนโลยีเพิ่มได้ปีละไม่เกิน 0.3%

9.3 ปัญหาในอนาคตของการค้าระหว่างประเทศตะวันออกและตะวันตก

เมื่อประมาณ 20 ปีที่แล้วมีแนวโน้มการปรับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองของตะวันออกและตะวันตกให้ดีขึ้น การปรับความสัมพันธ์นี้มีมากขึ้นเมื่อประเทศสหรัฐอเมริกา มีทัศนคติเป็นมิตรกับประเทศสังคมนิยมมากขึ้น และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างสหรัฐอเมริกาและโซเวียต ถ้าการผ่อนคลายความตึงเครียดยังคงอยู่ในโลกนี้อย่างถาวร เราอาจจะคาดว่ามีการปรับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างตะวันออกและตะวันตกให้ดีขึ้นถึงแม้จะต้องเอาชนะปัญหาทางเศรษฐกิจที่รุนแรง อย่างไรก็ตามเราต้องเผชิญกับความจริงที่ว่ามียุคกลุ่มคนที่มีอำนาจต่อต้านประเทศสังคมนิยมในประเทศสหรัฐอเมริกา ฉะนั้นจึงเป็นการยากที่จะรักษาการผ่อนคลายความตึงเครียดไว้ได้ ข้อตกลงทางการค้าระหว่างสหรัฐอเมริกา

และไซเวียตถูกยกเลิกไป เพราะมีหลายกลุ่มในสหรัฐอเมริกาที่มีความรู้สึกที่ไซเวียตได้รับมากเกินไปและควรจะมีการยินยอมลดผลประโยชน์ให้น้อยลง บางกลุ่มในไซเวียตมีความรู้สึกที่ตนได้รับน้อยเกินไป

การค้าระหว่างตะวันออกและตะวันตกจะเพิ่มขึ้นมากเท่าใดในช่วง 10 ปีข้างหน้าขึ้นอยู่กับขนาด (degree) ของการรวมกลุ่มทางการเมืองและเศรษฐกิจที่ประเทศ CMEA จะได้รับ ในขณะที่มีปัญหาในการค้าภายในกลุ่มซึ่งไม่สามารถแก้ไขได้ก็จะมีแนวโน้มหันไปทำการค้ากับประเทศตะวันตก การค้ากับประเทศตะวันตกจะมากขึ้นอยู่ว่าประเทศไซเวียตจะยังคงจัดหาอาหาร น้ำมันและวัตถุดิบอื่น ๆ ที่มีราคาถูกให้กับประเทศยุโรปตะวันออกอื่น ๆ หรือไม่ การเพิ่มขึ้นของราคาสินค้าเหล่านี้ในรูปเงินตราหลักจะทำให้ต้นทุนการใช้นโยบายดังกล่าวของไซเวียตสูงขึ้นหรือต้นทุนของนโยบายที่กำหนดความช่วยเหลือการรวมกลุ่มทางการเมืองและเศรษฐกิจของ CMEA ทัศนคติของไซเวียตต่อการปฏิรูปเศรษฐกิจจะมีบทบาทที่สำคัญในการค้าระหว่างตะวันออกและตะวันตกในอนาคต

ถ้าพฤติกรรมทางเศรษฐกิจภายในประเทศและระหว่างประเทศของ CMEA ลดลงต่อไป ประเทศไซเวียตจะปรับไปสู่การปฏิรูปทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง และจะยอมให้ประเทศ CMEA อื่น ๆ ทำตามด้วย ฉะนั้นจะมีการเปลี่ยนทิศทางการค้าจากภายในกลุ่มไปสู่การค้าระหว่างตะวันออกและตะวันตก สิ่งนี้จะเกิดขึ้นเพราะภายใต้การปฏิรูปประเทศยุโรปตะวันออกจะทำการค้าโดยใช้หลักวิธีการค้า³ (commercial principles) และจะไม่มีควมลำเอียงต่อกันเหมือนกับที่เคยทำกันมา อย่างไรก็ตามดูเหมือนว่าการปฏิรูปทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงจะถูกลงโทษโดยไซเวียตในอนาคต

ข้อจำกัดทางเศรษฐกิจที่สำคัญที่มีต่อการขยายตัวทางการค้าระหว่างตะวันออกและตะวันตกคือการขาดดุลการชำระเงินอย่างเรื้อรังซึ่งประเทศตะวันออกขาดดุลกับประเทศตะวันตก และดูเหมือนจะไม่ใช่วิธีแก้ปัญหาที่ง่ายเมื่อการค้าระหว่างตะวันออกและตะวันตกได้เริ่มต้นพัฒนาขึ้นในต้นทศวรรษ 1960 การขาดดุลที่มีอยู่ไม่เป็นปัญหาเพราะไม่มีหนี้ที่ค้างอยู่ ตั้งแต่เวลานั้นเป็นต้นมาอัตราส่วนของ debt service ต่อมูลค่าสินค้าออกในรูปเงินตราต่างประเทศได้เพิ่มขึ้นอย่างสม่ำเสมอ และบางครั้งเพิ่มเข้าใกล้ระดับ (0.20-0.25) ซึ่งประเทศตะวันตกถือว่าเป็นระดับสูงสุดของการขยายสินเชื่อในการค้าระหว่างประเทศอย่างปลอดภัย ถ้ามีการเพิ่มสินเชื่อต่อไป

3. การค้าที่ใช้หลักวิธีการค้าจะเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนสินค้าเข้าจากกลุ่มตะวันออกไปสู่ตลาดตะวันตก และสินค้าออกเปลี่ยนจากตะวันออกไปสู่ตะวันตก

อีกก็ควรจะมีการช่วยเหลือโดยการผลิตแบบสหกรณ์ และการจัดการทางตลาดที่จะจ่ายค่าสินค้า ในรูปของผลผลิต อย่างไรก็ตามปัญหาดุลการชำระเงินดูเหมือนจะเป็นข้อจำกัดระยะยาวของการขยายการค้าระหว่างตะวันออกและตะวันตก ข้อจำกัดนี้อาจจะเกิดขึ้นกับกรณีของประเทศ โซเวียตทั้ง ๆ ที่โซเวียตได้รับเงินส่วนเกินจากการที่ราคาทองคำ น้ำมัน และวัตถุดิบอื่น ๆ สูงเป็นเงินถึง 3 พันล้านดอลลาร์ในเวลาหนึ่งปี ความจริงผลประโยชน์ของเงินส่วนเกินนี้ได้หมดไปตั้งแต่ปี 1975 เนื่องมาจากประเทศตะวันตกเกิดเศรษฐกิจตกต่ำ สินค้าออกของโซเวียต(และประเทศยุโรปตะวันออกอื่น ๆ)ก็ลดลง ในขณะเดียวกันมีการส่งพวกข้าวเข้าประเทศโซเวียตเพิ่มขึ้นอย่างมากเนื่องมาจากการเพาะปลูกไม่ดี ประเทศโซเวียตใช้เงินประมาณ 0.5% ของ GNP ซื้อสินค้าเข้าจากประเทศตะวันตก และส่งซื้อสินค้าเข้าทั้งหมด $2\frac{1}{2}$ - 3% ของ GNP จำนวนเหล่านี้ต่ำกว่าระดับที่จะได้กำไรจากการค้า

การค้าระหว่างตะวันออกและตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้าระหว่างโซเวียตและสหรัฐอเมริกาอาจจะไม่ขยายไปถึงขอบเขตที่จะได้กำไรเนื่องจากเหตุผลทางด้านกลยุทธ์ ไม่มีประเทศใดต้องการที่จะพัฒนาไปสู่ระดับการพึ่งพาอาศัยประเทศอื่นในระดับสูงมาก การขาดดุลมากที่สุดของสหรัฐอเมริกาคือในทรัพยากรพลังงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งน้ำมันและแก๊ส สำหรับประเทศโซเวียตอาจจะได้รับผลประโยชน์จากการส่งอาหารจากสหรัฐอเมริกาแทนที่จะเสนอขายข้าวภายในประเทศของตนและประเทศยุโรปตะวันออก อย่างไรก็ตามยังคงมีการตัดสินใจทำการขยายการผลิตสินค้าเกษตรต่อไปในโซเวียต ทั้ง 2 ประเทศไม่เชื่อในกฎความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ

9.4 ปัญหาในอนาคตของการค้าระหว่างประเทศสังคมนิยมกับประเทศกำลังพัฒนาตะวันตก

ในความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศยุโรปตะวันออกกับประเทศกำลังพัฒนาตะวันตกในอนาคตมีหลายสิ่งที่ไม่สามารถนึกคิดได้ เราไม่ต้องการคาดว่าความสัมพันธ์จะเหมือนกับการให้ความช่วยเหลือทางทหารของโซเวียตกับประเทศตะวันออกกลาง ในด้านความสัมพันธ์ทางด้านการค้าและความช่วยเหลือแบบปกตินั้นในอนาคตอาจจะมีปัญหาจำนวนมากที่ต้องยกขึ้นมากล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับพฤติกรรมของประเทศสังคมนิยมที่มีความน่าพอใจน้อยในการทำตามความต้องการของประเทศกำลังพัฒนา

ประเทศสังคมนิยมได้พยายามวางตัวให้เข้ากับประเทศกำลังพัฒนาในการแสดงความซื่อใจประเทศพัฒนาแล้วตะวันตก ขณะที่การค้าและความช่วยเหลือของประเทศสังคมนิยมที่ให้กับประเทศกำลังพัฒนาได้เพิ่มขึ้นอย่างมากตั้งแต่ปี 1955 แต่ก็ยังคงมีจำนวนน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับของประเทศพัฒนาแล้วตะวันตก ที่มีจำนวนน้อยเพราะประเทศสังคมนิยมมี

รายได้ประชาชาติน้อย ไม่ได้ร่ำรวยเหมือนประเทศพัฒนาแล้วตะวันตก และความพยายามของประเทศสังคมนิยมที่จะชดเชยความต้องการของประเทศกำลังพัฒนามีน้อย ถึงแม้เราจะคำนึงถึงหลักความสามารถในการจ่ายเมื่อมันสัมพันธ์กับรายได้ต่อบุคคลที่ต่ำ ตัวเลขความช่วยเหลือของประเทศสังคมนิยมที่ให้กับประเทศกำลังพัฒนาได้แสดงไว้ในบทที่ 10 ประเทศโซเวียตสามารถจัดหาวัตถุดิบและอาหารส่งออกให้กับตลาดจำนวนมากของประเทศกำลังพัฒนาถ้าประเทศโซเวียตตัดสินใจทำเช่นนั้น ถึงกระนั้นนโยบายของโซเวียตยังคงมุ่งไปสู่การผลิตทดแทนสินค้าเข้าโดยตรง และต่อต้านการเคลื่อนย้ายนโยบายไปสู่การส่งเข้ายกเว้นสิ่งจำเป็น ฉะนั้นประเทศโซเวียตผลิตยางสังเคราะห์ในสัดส่วนสูงและส่งสินค้าเข้าอย่างธรรมชาติในสัดส่วนต่ำเพื่อให้พอกับความต้องการทั้งหมดมากกว่าที่ประเทศอุตสาหกรรมอื่น ๆ ได้ทำในทำนองเดียวกันสินค้าเข้าประเภทอาหารในเขตร้อน และสินค้าอุตสาหกรรมเบาจากประเทศกำลังพัฒนาอยู่ในระดับต่ำ นโยบายเช่นนี้ไม่ได้คำนวณขึ้นมาเพื่อช่วยปัญหาดุลการชำระเงินของประเทศกำลังพัฒนารวมทั้งปัญหาที่เกิดจากความต้องการที่จะใช้เงินกู้ของประเทศยุโรปตะวันออกต่าง ๆ นโยบายเช่นนี้ของประเทศสังคมนิยมนั้นถือว่ามีพฤติกรรมในการนำเข้าเป็นเรื่องของนโยบายของรัฐ ประเทศยุโรปตะวันออกได้แสดงว่าไม่มีความเอนเอียงที่จะเข้ากันได้กับเป้าหมายในการช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาที่เรียกว่า the United Nations Second Development Decade (1971-1980) ประเทศสังคมนิยมได้พยายามที่จะหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบที่จะใช้มาตรการเห็นแก่ประโยชน์คนอื่น เพราะต้องการจรรีความยากจนของประเทศกำลังพัฒนาว่าเป็นมรดกของลัทธิทุนนิยม ความเจริญไม่เพียงแต่การขยายสินเชื่อลดลงเมื่อเทียบกับปีแรก ๆ แต่ข้อตกลงในเงินกู้เหล่านี้ก็ลดลงด้วยเมื่ออัตราดอกเบี้ยสูงขึ้นและช่วงเวลาชำระคืนเงินกู้ก็สั้นลงด้วย

พฤติกรรมของการค้าและความช่วยเหลือของประเทศโซเวียตและยุโรปตะวันออกที่ให้กับประเทศกำลังพัฒนาเลวลงเนื่องมาจากปัจจัย 3 ประการคือ ประการแรกปัญหาเศรษฐกิจภายในประเทศที่แสดงให้เห็นว่ามีอัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจต่ำจะเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งความช่วยเหลือ ถึงแม้ว่าความช่วยเหลือจะทำให้ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการค้าเพิ่มขึ้น ประการที่สอง สิ่งตอบแทนทางการเมืองต่อเงินช่วยเหลือมีน้อย และในกรณียกเว้นเช่นประเทศอินเดีย ต้นทุนทางเศรษฐกิจของสิ่งตอบแทนทางการเมืองสูง และประเทศกำลังพัฒนาทุนนิยมไม่ได้ให้สิ่งตอบแทนที่ชัดเจน (ยกเว้นความช่วยเหลือทางทหารที่ให้กับประเทศตะวันออกกลาง) ประการที่สาม แรงกระตุ้นที่ให้เห็นแก่ประโยชน์คนอื่นของประเทศสังคมนิยมในโครงการความช่วยเหลือเป็นเครื่องชี้หน้าได้เล็กน้อย โดยเฉพาะให้ช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนาทุนนิยม เมื่อเวลาผ่านไปการแสดงออกของแรงกระตุ้นนี้ยิ่งมีความสำคัญน้อยลง

การปรับปรุงความช่วยเหลือและการค้ากับประเทศกำลังพัฒนามีขอบเขต เพราะความช่วยเหลือและการค้าดังกล่าวน้อยมาก ถ้ามีปัญหาเศรษฐกิจภายในประเทศเพิ่มขึ้น ประเทศโซเวียตก็จะให้ความช่วยเหลือโดยปราศจากความตึงเครียดมากเกินไป ฉะนั้นไม่ต้องประหลาดใจที่ได้พบว่าการค้าและความช่วยเหลือที่ให้กับประเทศกำลังพัฒนาเพิ่มขึ้นมากก็ด้วยเหตุผลที่ว่าประเทศสังคมนิยมจะได้รับสิ่งตอบแทนทางการเมืองจำนวนมาก

ในหัวข้อที่แล้วเราได้กล่าวถึงความเป็นไปได้ว่าจะไม่มีการรวมกลุ่มการค้าของ CMEA เพราะการเสนอให้ปฏิรูปเศรษฐกิจอย่างรุนแรง หรือเพราะประเทศโซเวียตได้ตัดสินใจที่ต้องการขายวัตถุดิบส่วนเกินให้กับประเทศตะวันตกเพื่อให้ได้เงินตราต่างประเทศ ถ้าความเป็นไปได้ทั้ง 2 อย่างเกิดขึ้นก็อาจจะมีการพัฒนาการค้าจำนวนมากระหว่างประเทศยุโรปตะวันออกและประเทศกำลังพัฒนาทุนนิยม สิ่งนี้จะเกิดขึ้นด้วยเหตุผล 2 ประการ ประการแรก การที่ประเทศ CMEA ไม่รวมกลุ่มการค้ากัน จะทำให้ประเทศเหล่านี้หันไปทำการค้าโดยอัตโนมัติกับประเทศทุนนิยมทั้งพัฒนาแล้วและกำลังพัฒนา ประการที่สอง ถ้าประเทศโซเวียตเปลี่ยนไปส่งวัตถุดิบให้กับประเทศตะวันตก ประเทศยุโรปตะวันออกก็จะถูกบังคับให้หาทางชดเชยส่วนขาดดุลโดยนำเข้าจากประเทศกำลังพัฒนา สินค้าเข้าเหล่านี้จะถูกจ่ายเงินด้วยการเพิ่มการส่งออกไปให้ประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งเป็นสิ่งที่ง่ายสำหรับประเทศยุโรปตะวันออกแทนที่จะเพิ่มการส่งออกไปประเทศพัฒนาแล้ว ผลคือทำให้ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศยุโรปตะวันออกและประเทศกำลังพัฒนาบางประเทศใกล้ชิดกันมาก

9.5 ปัญหาระยะยาว

ปัญหาจำนวนมากที่ยังไม่ได้กล่าวถึงอาจจะมีผลต่อความสัมพันธ์ของตะวันออก-ตะวันตก และตะวันออก-ตะวันตกกับประเทศกำลังพัฒนาในระยะยาว

คณะกรรมการร่วมของสหรัฐอเมริกาและโซเวียตในความช่วยเหลือสาขาการป้องกันสิ่งแวดล้อมได้ตั้งขึ้นในปี 1972 พร้อมกับมีโครงการร่วมอีกจำนวนมากที่จะต้องกระทำ โลกของเรามีการติดต่อกันอย่างใกล้ชิดไม่เพียงแต่ทางโทรศัพท์ โทรเลข และวิทยุเท่านั้น แต่ยังติดต่อกันด้วยมลภาวะและรูปแบบอื่น ๆ ของสิ่งแวดล้อม

ประเทศตะวันออกและตะวันตกมีพรมแดนติดทะเลบอลติก และประเทศสองกลุ่มนี้กำลังทำลายน้ำนํ้าดังกล่าว การทำลายปลาวาฬและสัตว์อื่น ๆ และการใช้บรรยากาศของโลกร่วมกันนำไปสู่การกระทำร่วมกันในทางการเมือง เพื่อที่จะตกลงและเสริมผลประโยชน์ร่วมกัน การกระทำร่วมกันทางสิ่งแวดล้อมจะพัฒนาได้หลายทางและอย่างรวดเร็วขึ้น ขณะที่ปัญหาสิ่งแวดล้อม

รุนแรงขึ้น นโยบายทางเศรษฐกิจจะกลายเป็นสิ่งสำคัญมากกว่า และปัญหาทางการเมืองกลายเป็นสิ่งเร่งด่วนกว่า ในขณะที่นั้นบางประเทศอาจจะมีแนวโน้มที่จะแย่งชิงแวดลอมนั้นโดยเป็นค่าใช้จ่ายของคนอื่น(เช่นการล่าปลาวาฬ) ตลอดเวลาที่ปัญหามลภาวะและปัญหาอื่น ๆ เพลิดเพลินผลประโยชน์ร่วมกันที่จะหลีกเลี่ยงการแก่งแย่งกันจะมีมากขึ้น และปัญหาที่เผชิญกระบวนการทางการเมืองจะกลายเป็นการกำหนดต้นทุนของปัญหา

ปัญหาเศรษฐกิจประการที่สองที่อาจจะคุกคามเสถียรภาพทางการเมืองในระยะยาวคือความไม่เท่าเทียมของรายได้ระหว่างคนมี(ตะวันออกและตะวันตก)กับคนไม่มีเพิ่มขึ้น มันเป็นเรื่องจริงที่ว่ารายได้ของประเทศพัฒนาแล้วกำลังเพิ่มขึ้นเร็วกว่าของประเทศกำลังพัฒนา ความแตกต่างสูงสุดคือความเป็นไปได้ที่จะมีความมอดอยากของมวลชนมากขึ้นในด้านหนึ่ง และในอีกด้านหนึ่งมีความร่ำรวยเพิ่มขึ้น ตลอดเวลา 20 ปีที่ผ่านมาความสำคัญของเงินช่วยเหลือที่ให้กับประเทศกำลังพัฒนาลดลง ความพยายามที่เปลี่ยนแนวโน้มนี้ในโครงการที่เรียกว่า the United Nations Second Development Decade ไม่ประสบความสำเร็จ ในระยะเวลายาวมาก ๆ เมื่อขาดการพัฒนาอย่างรอบคอบ ปัญหาของความไม่เท่าเทียมกันและความมอดอยากจะกลายเป็นชนวนของการระเบิด ซึ่งจะมีผลกระทบต่อประเทศทุนนิยมและสังคมนิยมอย่างเดียวกัน ในอนาคตการเมืองของตะวันออกและตะวันตกอาจจะได้รับผลกระทบจากการพัฒนาปัญหานี้

ในเรื่องของอาวุธและการควบคุมอาวุธเต็มไปด้วยอันตรายของนโยบายทางการเมืองและทางทหารมากกว่าสิ่งอื่น ๆ ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว เป็นสิ่งที่ไม่น่าเชื่อว่าค่าใช้จ่ายทางทหารของโลกในปัจจุบันมากกว่า $\frac{1}{4}$ ของล้านล้านดอลลาร์ ซึ่งมากกว่าค่าใช้จ่ายทางด้านสาธารณสุข การศึกษา และเงินช่วยเหลือต่างประเทศของโลกทั้งหมด และเงินจำนวนนี้เท่ากับรายได้ประชาชาติของประเทศตะวันตกหักด้วยรายได้ประชาชาติของประเทศกำลังพัฒนา ลักษณะของปัญหาเรื่องอาวุธที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและการเมืองและคาดว่าในอนาคตจะมีการพัฒนาดังนี้คือ ประการแรก การสร้างกำลังทหารของประเทศสำคัญ ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งของประเทศสหรัฐอเมริกาและโซเวียตก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรจำนวนมากของแต่ละฝ่าย เมื่อเวลาผ่านไปอาวุธมีราคาแพงขึ้นขณะที่อาวุธที่ใช้ประโยชน์ไม่ได้ที่ได้สร้างมานานแล้วเพิ่มขึ้นมาก ก็อาจจะมีแรงจูงใจให้ทำการควบคุมอาวุธ ผลประโยชน์ที่จะตกกับโลกเมื่อมีการโอนทรัพยากรที่ใช้เพื่อจุดประสงค์ทางทหารมาใช้ในทางสงบไม่สามารถจะประมาณมากเกินไปได้

ประการที่สอง ผู้ผลิตอาวุธที่สำคัญ(สหรัฐอเมริกา โซเวียต อังกฤษ และฝรั่งเศส) ขายอาวุธให้กับประเทศอื่น ๆ ที่จะมาทำสงครามกับตน โดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนา ถ้าไม่มี

การขายอาวุธดังกล่าวอาจจะมีศัตรูน้อยลงและมีคนบาดเจ็บและตายน้อยลง การค้าและความช่วยเหลือทางทหารมี 2 ทิศทางคือ ด้านหนึ่งเป็นการค้าอย่างแท้จริง เพื่อให้ได้เงินตราต่างประเทศหรือเอาทุนคืนโดยขายอาวุธที่ล้าสมัยหรือเครื่องมือที่มีอยู่มาก ในอีกด้านหนึ่งความช่วยเหลือนี้เป็นส่วนหนึ่งของการเมืองระหว่างประเทศแบบพลพรรค ไม่ว่าจะกรณีใดดังกล่าวมาแล้ว การค้าอาวุธถือเป็นกิจกรรมที่เป็นอันตราย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้าอาวุธนิวเคลียร์

ประการสุดท้าย เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับสงครามตะวันออกกลางเดือนตุลาคม 1973 ทำให้เห็นชัดขึ้นว่าการต่อสู้กันทางเศรษฐกิจเข้าใกล้อันตรายมากกว่าแต่ก่อน นั่นคือประเทศตะวันออกกลางผู้ผลิตน้ำมัน 2-3 ประเทศสามารถที่จะขู่บังคับยุโรปตะวันตกและประเทศญี่ปุ่นด้วยการใช้อาวุธทางเศรษฐกิจ เป็นปรากฏการณ์ที่เป็นอันตราย ขณะที่แรงกดดันทางด้านทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น ความสามารถของประเทศผู้ขายทรัพยากรธรรมชาติที่จะขู่ประเทศซึ่งเป็นผู้บริโภคจะมีมากขึ้น ฉะนั้นจึงมีความจำเป็นต้องมีกฎที่จะปฏิบัติใหม่ดังเช่นข้อเสนอของ GATT และ IMF ที่ให้ประณามสงครามภาษีศุลกากรและนโยบายภาษีที่ทำให้ประเทศอื่นยากจนและให้ควบคุมสงครามทางเศรษฐกิจ ประเทศที่สำคัญ ๆ ไม่ผลักดันให้สร้างกฎดังกล่าวเพราะเขาอ่อนแอต่อสงครามเศรษฐกิจ สงครามระหว่างอาหรับและอิสราเอลแสดงให้เห็นว่าผู้ผลิตน้ำมันของประเทศตะวันออกกลางมีอำนาจมากที่จะทำสงครามเศรษฐกิจมากกว่าประเทศสหรัฐอเมริกาหรือโซเวียต ทั้งสหรัฐอเมริกาและโซเวียตอ่อนแอต่อสงครามทางเศรษฐกิจประเภทนี้ และอาจจะเป็นการยากที่จะทำข้อตกลงในเรื่องนี้ ในระยะยาวปัญหานี้จะแรงขึ้นและแก้ไขได้ด้วยทางการเมือง

9.6 บทสรุป

9.6.1 เป้าหมายที่สำคัญของการค้าระหว่างประเทศในอนาคต คือต้องการเพิ่มปริมาณการค้าระหว่างกลุ่มสังคมนิยมมากขึ้น ต้องการให้มีการจัดสรรทรัพยากรภายในกลุ่มเหมาะสมมากยิ่งขึ้นโดยการทำข้อตกลงในเรื่องความชำนาญการผลิตและแลกเปลี่ยนข้อมูลทางเทคนิค และต้องการให้การผลิตหรือการบริโภคต่อบุคคลในประเทศต่าง ๆ ของประเทศสังคมนิยมเท่าเทียมกันมากขึ้น และแต่ละเป้าหมายมีปัญหามากมายในอนาคต

9.6.2 ปัญหาในอนาคตของการค้าภายในกลุ่ม คือการค้ายังคงเป็นแบบทวิภาคี เงินตราของประเทศยังเป็น inconvertible การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจของกลุ่มทำให้การค้าเปลี่ยนทิศทาง (trade diversion) ซึ่งทำให้ประเทศสังคมนิยมที่ทำการค้าด้วยกันไม่สามารถบรรลุเป้าหมายตามแผนที่วางไว้คือต้องการให้การค้าเป็นแบบพหุภาคี เงินตราของตนเป็น convertible และมีการ

รวมกลุ่มเศรษฐกิจที่จะทำให้ได้รับประโยชน์ร่วมกัน ฉะนั้นประเทศสังคมนิยมจึงใช้วิธีแก้ปัญหาเหล่านี้ด้วยการปฏิรูประบบเศรษฐกิจ

9.6.3 ปัญหาในอนาคตของการค้าระหว่างตะวันออกและตะวันตกที่ทำให้การค้าไม่ขยายตัว คือ การที่ประเทศตะวันออกขาดดุลอย่างเรื้อรังกับประเทศตะวันตก และปัญหาทางด้านกลยุทธ์ที่ประเทศทั้งสองไม่ต้องการที่จะพัฒนาไปสู่ระดับที่ต้องพึ่งพาอาศัยประเทศอื่นมากเกินไป

9.6.4 ปัญหาในอนาคตของการค้าระหว่างประเทศสังคมนิยมกับประเทศกำลังพัฒนาตะวันตก คือ ประเทศสังคมนิยมทำการค้าและให้ความช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนาน้อยกว่าประเทศตะวันตก เพราะต้องการให้ชาวโลกทราบว่าความยากจนของประเทศกำลังพัฒนาที่เกิดขึ้นเป็นมรดกของลัทธิทุนนิยม และปัญหาเศรษฐกิจภายในประเทศสังคมนิยมเองมีอัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจต่ำ แต่ประเทศสังคมนิยมจะให้ความช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนาบางประเทศ เพราะประเทศสังคมนิยมจะได้รับผลตอบแทนทางการเมืองสูง และประเทศยุโรปตะวันออกหันมาทำการค้ากับประเทศกำลังพัฒนาในระยะหลังมากขึ้น เพราะประเทศโซเวียตหันไปส่งวัตถุดิบและอาหารให้กับประเทศตะวันตก ประเทศยุโรปตะวันออกจึงต้องหันมาซื้อจากประเทศกำลังพัฒนาแทน

9.6.5 ปัญหาระยะยาวประการแรกคือการตกลงร่วมกันที่จะพัฒนาปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งก่อให้เกิดการกระทำร่วมกันทางการเมือง ปัญหาประการที่สองคือ ความไม่เท่าเทียมของรายได้ระหว่างประเทศยากจนและประเทศพัฒนาแล้ว ซึ่งจะเป็นชนวนของปัญหาทางการเมือง ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องมีการออกกฎหมายยกเลิกสงครามเศรษฐกิจที่เกิดจากการใช้นโยบายภาษีศุลกากรตอบโต้กัน

9.7 คำถาม

9.7.1 ในเรื่องข้อตกลงความชำนาญการผลิตมีปัญหาอะไรบ้าง จงอธิบาย

9.7.2 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการปฏิรูประบบเศรษฐกิจซึ่งก่อให้เกิดปัญหาของการค้าภายในกลุ่มมีอะไรบ้าง จงอธิบาย

9.7.3 ข้อจำกัดทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อการขยายตัวทางการค้าระหว่างตะวันออกและตะวันตกมีอะไรบ้าง จงอธิบาย

9.7.4 ปัญหาในอนาคตของการค้าระหว่างประเทศสังคมนิยมกับประเทศกำลังพัฒนา มีอะไรบ้าง จงอธิบาย

9.7.5 ปัญหาในระยะยาวที่มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสังคมนิยมกับประเทศอื่น ๆ มีอะไรบ้าง จงอธิบาย

หนังสือที่ควรอ่านประกอบ

Friesen, Connie M. *The Political Economy of East • West Trade*. New York : Praeger Publishers, 1 9 7 6 .

Holzman, Franklyn D. *International Trade Under Communism : Politics and Economics*. London : The Macmillan Press Ltd, 1976.

Pryor, Frederic L. *The Communist Foreign Trade System*. Connecticut : Greenwood Press, 1982.